

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modernleşme ve Müzik¹

Modernization and Music from Ottoman to the Republic

Yunus Akif ÇELİKEL^{a*} Muhammet Murat ÖZKUL^b

^a Öğretim Görevlisi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Adıyaman / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0001-5889-6119

^b Doktor Öğretim Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Bursa / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-3428-1635

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 13 Ocak 2021

Kabul tarihi: 1 Nisan 2021

Anahtar Kelimeler:

Müzik,
Modernleşme,
Tanzimat,
Cumhuriyet

ARTICLE INFO

Article History:

Received January 13, 2020

Accepted April 1, 2021

Keywords:

Music,
Modernization,
Tanzimat,
Republic

ÖZ

Sanat dalları arasında kendine has felsefi temeli, metodolojisi ve dili olan müzik, kendini var eden parametrelerle birlikte toplumla iç içe geçen bir yapıya sahip olmuştur. Toplumdan kopuk olmayışı ve kültürel bir altyapıya bağlı olarak gelişmesi, müziği tarihsel sürecin içine dâhil etmiş ve siyaset gibi meccralarla dahi ilişki kurulmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla müzik, toplumdan bağımsız düşünilemeyen ve toplumsal etkileşim ağlarının tümüyle bağ kurmuş bir sanattır.

Müziğin bu özelliği Türkiye tarihi açısından incelendiğinde en ilgi çekici vakalardan biri modernleşme sürecinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin modernleşme aşamalarına bakıldığında Tanzimat ile başlayan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan uzun sürecin içinde siyasal, toplumsal ve kültürel değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Bu değişimlerin içinde müziksel birtakım değişim çabaları da gözlenmekte ve toplum içinde etkili bir alan olan müziğin modernleşme sürecinde öncelikli bir unsur olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Tanzimat döneminden başlayarak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de etkisini sürdüren modernleşme sürecinde müziğin siyasal bağlarını ve yaşanan değişimleri keşfetmek, aynı zamanda müziğin toplumsal yönlendiriciliğini de bu tarihsel süreç içerisinde aktarmaya çalışmaktır.

ABSTRACT

Music, which has a peculiar basis, methodology and language of its own among branches of art, has had a structure intertwining with the society along with the parameters that brings it into existence. That it is not disconnected from the society and develops depending on a cultural basis, have included music in the historical process and caused it to be associated with even fields such as politics. Consequently, music is a form of art which cannot be considered separately from the society and has established a bond with all social interaction networks.

When this characteristic of music is analysed in terms of the history of Turkey, it is seen that one of the most intriguing cases took place during the process of modernization. Having a look at the modernization phases of Turkey, political, social and cultural changes can be observed to take place within the long period including the first years of the Republic. A number of attempts for musical change are also observed among these changes; and it is detected that music, which is an influential field in the society, was a prioritized element during the process of modernization.

The purpose of this study is to explore the political bonds of and changes in music during the process of modernization which started with the Tanzimat era and maintained its effect during the first periods of the Republic; and at the same time, to try to convey the socially manipulative feature of music within this historical process.

¹ Bu makale, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modernleşme, Müzik ve Siyaset İlişkileri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Society is in endless change due to complex forms of interaction and continuity. Social change; it changes in some or all of society. Change is a reality that is in every society. Change can be natural or mandatory, slow or fast, as well as the consequences can be positive or negative. For this reason, change has attracted attention in social science such as sociology and has often been the subject of research. Because observing all the changes in society is an important way to understand the course of that society. For example, when researching today's Turkish society, it is important to look at the modernization period, which has an important place in the process of change. When looking at both Western societies and non-Western societies, bilateral political relations trigger a constant change and this change is not natural in some cases. The lack of social change in natural development corresponds to an artificial synthesis for that society and is to try to establish a system that does not get back on track. Especially from Turkey's point of view, similar examples can be revealed in terms of recent history.

Modernity is the new way of life that emerges as a result of events such as scientific developments in the West, the realization of Renaissance and Reformation, the formation of the bourgeois class, the development of capitalism, the realization of industrialization. Modernization is the example of societies outside the West that follow and follow the developments in the West. In modernization, areas such as culture, political structure, economy and legal structure of societies are changing. Modernization began in the Ottoman Empire and continued during the republican period.

During the Tanzimat period, modernization was carried out in order to restore the country's former power. In the Republican period, it is seen that the break from the past heritage and Westernization becoming important. Therefore, music has also been affected by this process. Processes such as the awarding of Western music in schools and the move away from traditional music, the banning of traditional music on radio, the encouragement of Western music in the media were experienced during this period. But traditional music has protected itself in public. Society has not embraced Western music and has preserved music that belongs to its own culture. As a result, the policies of change related to traditional music did not work.

The main objective of this study is to convey the new quality of the modernization movement, which officially began with the Tanzimat period, with the Republic and the reflections of the political moves made on music. In Turkey's modernization process, the arrangements to try to change the music depending on the conditions of the period and to gain the legitimacy of this situation were seen as the main problem. If expressed in a single sentence, the effort of modernization, which started with Tanzimat and lasted until the early days of the Republic, to create unnecessary changes for some political purposes and its reflections on music constituted the main problem of the study. In addition, different results of modernization in the West and Turkey were examined. In addition, advocacy and critical considerations about modernization in Turkey have been included.

In this study, the connection of a historical event to music is examined. Therefore, the basic texts of the period in the historical and sociological field were examined and the studies written from the past to the present were examined. The modernization process in Turkey has been the subject of many theses and books in social science. Within the studies that convey musical changes in the modernization process, it is seen that the subject is generally discussed in the context of music science. The aim of this study is to convey the situations faced by music in the modernization process and to evaluate the period through music by basing the functioning of the process in a sociological context. From this point of view, it is thought that it is important to contribute to this study in terms of stating a sociological view of music and modernization and trying to understand the impact of the modernization process in music.

As a result of the screening of the relevant literature, it is accepted that the modernization movement in Turkey began with the Tanzimat movement in general and lost its former influence with the transition of the Republican period to multiparty life. Therefore, changes in music show its intensity between these periods. In this study, cases and situations in these two periods were examined.

The result of this study showed that modernization in Turkey is twofold. Firstly, modernization in Turkey began during the Tanzimat period and the changes made were adopted in many ways. Secondly, cultural changes in general have not been adopted by society. One example of this situation is music. Traditional music adopted by society has been preserved and Western music has not been adopted. Society has been selective in modernization. Society has taken some changes and has been protective of changes in important areas such as culture. Music, on the other hand, is in the field protected by society.

Giriş

Toplumsal yaşam, içinde barındırdığı unsurlarla birlikte sürekli değişim ve devamlılık içindedir. Bu bakımdan toplumun dinamik bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Toplumun dinamik yapısının içinde bir unsur olarak müzik, sesi estetik yolla aktarma özelliğine sahip bir dili olan ve birtakım toplumsal özellikleri içinde barındıran sanat dalıdır. Gündelik yaşam içinde müziğin toplumla iç içe olması, toplumun tüm unsurlarıyla etkileşim ağı oluşturmasını sağlamış ve yaşamın her yerinde müziğin görülmesinde etkili olmuştur.

Müzik toplumun işleyişinde sürekli varlığını gösteren ve toplumu etkileyebilme potansiyeline sahip bir sanattır, bu nedenle tarihsel süreç içinde çeşitli vakalarda da yer almaktadır. Nitekim Türkiye tarihi açısından incelendiğinde müziğin gelenek içinde önemli bir yeri vardır. Özellikle sözlü iletişimin önem arz ettiği bir yapıda gelişen kültürün nesilden nesle aktarımı esnasında müziğin hayati bir değere sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda siyasetle ilişkili olan müziğin tarihteki modernleşme hareketiyle de doğrudan bağı olmuştur.

Toplumsal yaşamda sıkça karşılaşılan bir kavram olarak modernleşme uzun bir süreci temsil eder. Bu sürecin kavramsal boyutuna atf yapan modernlik ise zaman içinde anlam kaymalarına uğramış olsa da ekseriyetle *yeni* olanı kapsar. Temel anlamıyla “Batılı” olmayı da içine alan modernleşme kavramı ülkelerin siyasi ve toplumsal yapısını değiştirmekle beraber kendine has bir tarih ve dünya açıklaması oluşturmayı hedefler. Dolayısıyla modernleşmeyi veyahut modernliği anlayabilmek için onun alt kavramlarını ve tarihsel değişimini kavrayabilmek gerekmektedir.

Günümüzde modernliği anlayabilmek için Batı toplumları hakkında bilgi sahibi olmak lüzumludur. Modernliğin doğuşunu tecrübe eden bir medeniyet olarak Batı, tarihsel süreç içinde incelendiğinde 18. yüzyıldan itibaren siyasi ve iktisadi olarak önemli değişiklikler yaşamıştır. Bu değişikliklerin sonucu olarak sosyal hayatta birtakım dönüşümler meydana gelmekle birlikte düşünce açısından yeni bir fikrî alan oluşmuştur. Bilimsel olanın önem kazanması ve dini/siyasi otoriteye karşı düşüncelerin değişmesi, kapitalist üretimin topluma yayılmasıyla beraber üretim ilişkilerinde devrim yaşanması ve milliyetçilik anlayışının sonucunda ulus-devletlerin oluşması gibi vakıalar modernliğin temel parametrelerini oluşturmaktadır. Değişen toplum yapısı kendi özgünlüğünü içinde barındırmış ve gözle görülür gelişmeler de kendi dışındaki toplumlara model olma yolunu açmıştır. Ancak bu model olmanın zamanla sömürgecilik gibi belli karşılıkları olmuş ve birçok ülke Batıdaki gelişmelerden olumlu/olumsuz etkilenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Batıyla ilişkisi, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle canlı bir şekilde ilerlemiştir. Ancak askeri galibiyetlerin olduğu ve sözünün geçtiği günlerin sona ermesiyle beraber Batıya karşı algılar değişmiş ve yeniden eski güce kavuşma amacıyla değişikliklere gidilmiştir. Tanzimat'la başlayan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da etkisini gösteren bu değişimde ilk zamanlar sadece teknik bilgiyi alma amacı güdülürken zamanla kültürel unsurlar da dâhil olmak üzere süreç birçok kurumu yenilemeye doğru evrilmiştir. Askerî, siyasi ve toplumsal alanda yapılmaya çalışılan değişikliklerin birçoğu işlev kazansa da tam olarak topluma adapte edilemeyen unsurlar da olmuştur. Bu unsurlardan biri olan müzik, kendine özgü nitelikler barındıran bir sanattır. Bu niteliklere sahip olması ve insanın yaşamıyla iç içe olması onun toplumla da doğrudan bağdaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin modernleşme sürecinde müziğin değişen diğer unsurlara nazaran belirli farklılıkları olmuştur. Bunların arasında toplumun kültürüyle uzun bir geçmişe sahip olması, gündelik hayatla iç içe olması ve toplumla öz bir bağ kurması gösterilebilir. Dolayısıyla bu çalışmada temel amaç, Tanzimat'la beraber resmi olarak başlayan modernleşme hareketinin

Cumhuriyet’le birlikte yeni bir nitelik kazanmasını ve yapılan politik hamlelerin müziğe yansımalarını anlamaya ve aktarmaya çalışmaktır.

Batı Modernliği ve Türkiye’deki Yansımaları

Gündelik yaşamda sıkça kullanılan kavramlardan biri modern kavramıdır. Temel olarak *şimdi* anlamına gelen modernite veya modernlik, yenilik durumunu ifade eder. Bu yönüyle modernlik daima kendi çağımızdakinden daha ötede bir anlam taşımıştır ve yeni bir tarzı, zihniyeti, üslubu temsil etmiştir. Dolayısıyla modernlik, zaman içinde herhangi bir şimdije özgü olarak kalmaz (Aydın, 2014). Her ne kadar olumlu veya olumsuz değerlendirilse de gündelik yaşamda ve kültürde güncel uygun her tutum modern anlamı kazanmaktadır (Jeanniere, 1993). Kavramsal olarak modern, güncel ve sürekli yeni olana atıf yapmakta, böylece sürekli yenilenen dünya içinde tükenmez bir kavram olarak varlığını devam ettirmektedir.

Modernleşme ise teknik anlamda Batı dışı toplumların, gelişmiş Batı ülkelerinin ulaştıkları teknik, kültürel vb. birikimi elde edinme süreçlerini anlatmaktadır (Aydın, 2014). Dolayısıyla modernleşme, Batı modernitesinin altyapısından meydana gelmektedir. Temel olarak endüstrileşmeyi, kapitalist pazarın sistemleşme sürecini, bilimsel devrimi, teknolojik ilerlemeyi ve ulus-devletin gelişimini kapsamaktadır (Çiğdem, 1997). Bu kavramları kapsamasının nedeni dönemin şartlarına bağlı olarak politik, ekonomik ve askerî anlamdaki gücün kazanımının bu unsurlar ölçütünde olmasıdır. Dünyada etkin bir role sahip olmak için birtakım unsurların gelişmiş olması gerekmektedir, dönemin şartlarına bağlı olarak gelişmişliğin parametreleri de teknoloji, bilim, ulus gibi unsurlardan geçmektedir.

Batı dünyasında Ortaçağ’ın sona ermesi ticaret ve endüstri merkezlerinin meydana geldiği, kırdan kente göçlerin olduğu, feodal örgütlerin uygulamalarının bozulduğu bir döneme rastlar. Kentli ve işçi sınıflarının oluşması, bilimsel ve sanatsal gelişmeler ilerlemeyi sağlamıştır. Sonuç olarak Ortaçağ’a yön veren değerlerin zıddında gelişmeler yaşanmıştır. Bu başarı gözle görülür ve kabul edilebilir bir vaziyet aldığına Doğu ülkelerinde de benzer gelişmeler hedef alınmıştır. Ancak Batı ülkeleri değişimi yaşarken yabancı bir uygarlık veya kültürün baskısı altında kalmamıştır. Aynı zamanda Batıdaki değişim birdenbire ve toptan olmamıştır (Berkes, 1985). Bu yönleriyle bir örnek teşkil eden Osmanlı modernleşmesi, Batıya karşı yenilgilerini ve geri kalmışlığını fark ederek yenilenme çabasına girmiş, böylece modernleşme süreci net bir şekilde devlet politikası hâline gelmiştir.

Osmanlı toplumunda değişimin gerekliliği düşüncesi savaşlarda Batıya karşı yenilgilerin yaşanmasından sonra ortaya çıkmıştır. Fakat tek etken savaşlardaki yenilgiler değildir. Akşin’e göre (2001), Batılıların yeni kıtayı keşfetmesiyle beraber altın rezervlerinin bulunması ve Osmanlı parasının değerindeki düşüş, yeni ticaret yollarının bulunması sonucu İpek yolunun değer yitirmesi, nüfus artışı, milletler içinde isyanların oluşması, tüfeğin gelişmesi ve teknolojik yetersizliklerin artması ile fetihlerin azalması Osmanlı Devleti’nde yaşanan problemlere karşı çözüm arayışına yol açmıştır. Bu çözüm arayışı ve değişim isteği III. Selim ve II. Mahmut’la ortaya çıkmış ve Tanzimat hareketiyle resmî bir kimlik kazanmıştır.

Genel tanım olarak Tanzimat, temel yapısı bozulmuş olan Osmanlı Devleti’nin yeni bir sistemle güçlenip saldırıya geçen Batının üstünlüğüne karşı yenilenme girişiminin resmî göstergesidir (İnalık, 2016, s. 13). Tanzimat fermanının içeriğinde 150 yıllık bir gerilemeden bahsedilmiştir. Bu nedenle devletteki aydın ve yönetici kesim geçmişte yapılan küçük düzenlemelerin yeterli olmadığını görerek değişimin tarafında olmuştur. Tanzimat’la beraber idari ve hukuki yapının yenilenmesi ve düzenin gelmesi istenmekteydi. Bu yüzden İslahat yerine Tanzimat kavramı kabul edilmiştir (Ortaylı, 2016).

Tanzimat döneminden önce de yeniliklere yönelik birtakım adımların atıldığı bilinmektedir. Tanzimat öncesinde değişim sürecinin ciddi bir düzey almasının ilk ve önemli örneği silahlarda gerçekleşmiştir. Zira her toplum kendi sisteminin üstünde olan bir şey karşısında varlığı tehdit edilirken düşmanın silahını almakta tereddüt etmemektedir. Böyle bir durumda içgüdü ile rasyonel düşünce, sosyal, psikolojik ve değersel düşünceyi geride bırakır. Osmanlı tarihi bunun bir örneğidir, aynı zamanda düşmanı yenmek için onun silahını ve taktiklerini taklit etmek dinî olarak da aykırı olmadığından değişimin kapısı kolayca açılmıştır. Bu durumla ilgili hüküm İslam'ın doğuşunda yerleşmiş bir kuraldır (İnalçık, 2016). Osmanlı'daki yenilikçi hareketin ilk olarak askeri alanda başlaması yeniden üstün olma çabasının nedenidir. Bu durumda yeniliklerin yapılması yönetici kadroda ortak bir amaçtır, ancak yeniliğin nasıl yapılacağı hususunda net düşünce birliği sağlanmış değildir. Yeniliklerin topluma yansımaları ve yön vermesi açısından Tanzimat bir başlangıç olmuştur.

Askerî alanda başlayan yenilikler Tanzimat dönemiyle birlikte farklı alanlarda da yeniliklerin yolunu açmış ve Batılı modeller topluma yansıtılmaya başlanmıştır. Toplum içinde ayrıcalıkların kısmen kaldırılması, modern bütçeye geçilmesi, Batılı tarzda eğitim kurumlarının açılması ve sanayileşmeye yönelik birtakım adımlar atılması vb. örnekler Tanzimat'ın temel karakteristiğini göstermektedir. İdari ve ekonomik reformlar uzun bir dönem devam etmiş, bu değişimler sadece yapısal kalmayarak kültürel unsurlara da sıçramıştır. Örneğin devlete egemen hâle gelen bürokratlar sınıfı ortaya çıkmış ve bu sınıfın Batı kültürü ve diline hâkim olması onları toplumda üst seviyeye çıkarmıştır. Birçoğu Batı bilgisini Tercüme Odası gibi hizmetlerde edinmişlerdir. Bilgileri de yaşam biçimleri de Batıya çok yakındır. Redingot ve fes giyinmeleri, Batılılarla yakınlık kurmaları bu yakınlığın bir örneğidir. Yeni yaşam tarzı zaman içinde padişahları bile etkilemiştir. Padişahlar da toplumsal ve diplomatik toplantılara katılmakta, kendilerini halkına göstermekte, hatta çevre eyaletlere ziyaretler yapmaktadır (Zürcher, 1998). Ancak yapılan tüm yenilikler ülkedeki genel düşüşe engel olamamıştır.

Modernleşme süreci Osmanlı toplumunu gittikçe Batı'ya yaklaştırmıştır. Öte yandan ülkedeki iç ve dış problemlerin sona ermemesi ülkeyi yıkılma sürecine getirmiştir. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar geçen süre savaşlarla ve ülkenin kurtarılması üzerine sarf edilen çabalarla geçmiştir. Savaşın sona ermesiyle beraber toplumda ekonomik, sosyal, sağlık vb. açılardan önemli problemler çözülmek için durmaktaydı. Bu aşamada Cumhuriyet'in ilan edilmesi ve yenileşmeyle toplumu kalkındırma hareketi başlamıştı.

Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte yeni devletin sınırları ve yönetim biçimi belirlenmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk yılları devlet otoritesini güçlendirmek ve yorgun toplumu iyileştirmekle geçmiştir. Yine bu yıllar modernleşme sürecinin devamı niteliğindedir. Fakat Osmanlı modernleşmesinden farklı olarak Cumhuriyet dönemindeki değişimler daha hızlı ve keskin şekilde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı modernleşmesinin merkezileşmeye yol açan ve güçlü bir bürokrasi oluşturan yapısının temelindeki Jön Türkler, Cumhuriyet döneminde yerini Kemalizm'e bırakmıştır ve yeni dönemin modernleşme hareketleri bu isimle adlandırılmıştır (Köker, 2000, s. 132). Bu dönemde Medeni Kanun'un kabulü, tekke ve zaviyelerin kapatılması, saat, takvim ve uzunluk ölçülerinde uluslararası sisteme geçilmesi, eğitimde modernleşme ve yeni harflerin kabulü, laikleşme ve ulusal kimliğin inşası gibi birçok yenilik çok kısa zamanda gerçekleştirilmiştir. Kısa zamanda gerçekleştirilen yenilikler Türkiye'deki modernleşmeyi diğer ülkelerin modernleşme süreçlerine kıyasla farklı bir konuma yerleştirmiştir.

Modernleşme süreci yapısal olarak sadece Türkiye'de değil dünyanın tamamında vardır. Batı kendi ekonomik ve siyasi gücünü karşısındakine uygulamak adına ideolojik ve kültürel hegemonya koşulları yaratmıştır. Doğu ise yeni düşüncenin eğitim yöntemlerinin, bilgi türlerinin, söylem ile iletişim biçimlerinin, estetik normların ve ideolojik tavırların bir anda

istilasına maruz kalmıştır. Artık Batılı kavramlara göndermede bulunmaksızın, yalnızca geleneksel metinlere atıfla konuşmak bile imkânsız hâle gelmiştir (Al-Azmeh, 2003). Ve modernleşen her ülkede benzer durumlar olduğu gibi her toplum bu unsurları farklı karşılamıştır. Türkiye'nin modernleşme bağlamında diğer Müslüman ülkelerden farklılıkları vardır. Birincisi, değişim sürecinde olabilecek olayların bağlantılarını hesaplayabilmek, diğeri ise toplumdaki organik yapının bilinerek her parçanın birbirini etkilemesi bilinciyle, her alanda yapılmaya çalışılan değişiklik isteğidir (Lewis, 1998).

Yeni bir devletin yeni toplumsal dinamikleri, kurumları ve sistemi olması doğaldır. Osmanlı'dan başlayarak Cumhuriyetin ilk yıllarında devam eden değişim sürecinin kazanımları çoktur. Bununla birlikte yaşanan değişimlerin hızlı gerçekleşmesi toplum nezdinde çeşitli problemleri de beraberinde getirmiştir. Kültür ve sanattaki değişimler bu sorunlar arasında yer almaktadır. Gerçekleştirilen yeniliklerin toplum tarafından adapte edilmesinde kültür ve sanat bir araç olarak kullanılmış, ancak kültür ve sanat alanında yaşanan değişimler toplumda büyük oranda karşılığını bulamamıştır. Müzik bu unsurlardan biridir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzikte Değişim

Tarihsel sürece bakıldığında Türkiye'nin ve Batının toplumsal değişimi genel olarak farklı seyirler izlemiştir. Her toplumun değişim şartları farklı olduğundan, kültür, sanat ve müzikteki değişim süreci de benzerliklerden çok farklılıklar barındırmaktadır. Batı sanatı değişimde uzun bir süreç ve doğal bir seyir izlerken Türkiye'deki sanat ve müzik, modernleşme sürecinin getirdiği şartlarla birlikte kısa sürede etkili değişimlere şahit olmuştur.

Batı coğrafyasına baktığımızda Antik Yunan döneminde sanat, aynı zanaat gibi insanlara faydalı olma amacı gütmektedir, bu nedenle meslek ahlâkı gibi müzik ahlâkı da önem kazanmıştır. Müziğin görevi bu ahlâkla yetişmiş gençler yetiştirmek ve erdemli toplum yaratmaktır. Bu yüzden soylular, müziği eğlence aracı olmaktan ziyade iyi insan yetiştirme aracı olarak müziğe değer vermişlerdir. Ortaçağ'a gelindiğinde ise müzik ahlâkı yerini dini duyguya bağlı bir müzik anlayışına bırakmıştır. İnsani duygular bu dönemde din üzerinden açıklanmaktadır. Ruh, Tanrı'nın insanlara verdiği bir şey iken, müzik bu ruhu doyuracak yegâne unsurdur. Bu yüzden Ortaçağ'da müziğin amacı dini yaymak olmuş ve müzik bu yönüyle ulvi bir sanat olarak kabul görmüştür (Kaygısız, 2004).

Ortaçağ'da Batı coğrafyasının genel toplumsal/siyasal karakteristiği feodal ve dini yapıda örgütlenmiş olarak kabul edilir. Bu sistem içindeki büyük değişimin temelleri ise Rönesans'a dayandırılır. Sanatta bu değişimin temelleri 18. yüzyılda zanaatçı ile sanatçı arasındaki ayrımın yaşanmasıyla atılmıştır. Sanat, artık işlevsellikten çok estetik değere ve zevklere yönelmiştir. 19. yüzyılın başında ise sanat bugünkü kutsanmasının ilk doruklarını yaşamış ve estetik kavramı önem kazanmıştır. Bu değişimde orta sınıfın gelişmesi, okur-yazarlığın artması ve piyasa ekonomisinin doğuşu etkili olmuştur (Shiner, 2013). Modernitenin etkisiyle birlikte gittikçe önem kazanan akılcılık birçok alanda olduğu gibi sanat üzerinde de söz sahibi olmuş ve müzik rasyonelitenin etkisinde kalmıştır.

Modern müziğin oluşumunu inceleyen Max Weber, birçok unsurla birlikte kapitalist sürecin de etkisiyle gelişen rasyonelleşmenin modern müzik üzerinde etkisi olduğunu belirtir. Çok sesli Batı müziğinin, notasyonun, müzik sisteminin ve enstrümanların standartlaşmasıyla geliştiğini söyler (Ayas, 2014, s. 20). Weber'e göre bu değişimin sadece Batıda gerçekleşmesi nedeniyle Doğuda icra ve enstrümanlar mükemmeliyete ulaşamamıştır. *İrrasyonellikten* çıkamama ve müziği rasyonel sisteme ulaştıramama Doğu müziğinin temel problemi olmuştur (Ayas, 2015, s. 111).

Batı sanatındaki değişim, toplumsal, tarihsel, siyasal değişkenlere bağlı olarak Antik Yunan döneminden modernliğe kadar devam eden bir süreci kapsar. Bu değişim süreci doğal bir seyir izlemiş ve uzun bir dönemi kapsamıştır. Bu bakımdan ani ve kökten değişim yaşanmamış, uzun ve yavaş değişimlerle beraber sanattaki değişim içselleştirilmiştir. Lakin Osmanlı'dan başlayarak Cumhuriyet'le devam eden modernleşme süreci, kısa sürede büyük değişikliklerin tecrübe edildiği bir dönemi kapsar. Bu yönüyle Batı müziğinin serüveni, Türkiye'deki gibi kısa soluklu değişimler içinde yaşanmamıştır.

Osmanlı'nın kültürel değerleri Batının toplumsal ve kültürel sisteminden çok farklıdır. Her ne kadar ticari, askerî veya kültürel birtakım etkileşimler olsa da Osmanlı kendi kültürüne korumacı davranmış ve yeri geldiğinde üstün olma vasfını ortaya çıkarmıştır. Kültürel sistemdeki farklılıklar her alanda olduğu gibi müzikte de karşılaşılan bir durumdur. Özellikle Batıdaki farklı olarak Osmanlı müzik sistemi, kendine has gelişim sürecine sahip olan ve kültürel aktarımını da başarıyla gerçekleştirebilen bir yapıya sahiptir. Biçim, mantık ve gelişim olarak Batı müziğinden farklı olan Osmanlı müziği etkileşimde bulunduğu her kültürün müziğiyle ilgilenmiş, etkilediği kadar etkilenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı müziği, hem coğrafi ve kültürel nedenlerle çeşitlilik barındırması hem de farklı makam ve ses türlerine sahip olması bakımından zengin bir müziktir.

Batı ve Osmanlı müziğini birbirinden ayıran temel fark, Batıdaki müziğin tonal sisteme dayanmasıdır. Osmanlı'daki müzik ise makam müziğidir. Geleneksel müzikte 24 eşit olmadan ayrılan 18 aralık, tampereman sisteminde 12 eşit kısma ayrılır. Batı müziğinde majör ve minör olarak iki temel dizi vardır. Geleneksel müzikte ise yüzlerce makam olmakla birlikte Batıdaki ikiliye uyabilecek makam sayısı oldukça azdır. Bilimsel olduğu iddia edilen Batı müziğindeki kısıtlılık, modernleşme sürecinde geleneksel müziği etkilemiş ve birçok ses aralığının eserlerde kaybolmasına neden olmuştur (Ayas, 2014).

Müzik sistemlerinin farklılığı dışında Osmanlı müziğini başta Batı olmak üzere diğer kültürlerdeki müziklerden ayıran belirgin unsurlardan birisi özgün bir öğretim tekniği olan meşk'tir. Meşk, Osmanlı müzik sisteminin hayati öğelerinden biridir. Meşk, müziğin bir usta vasıtasıyla, belirli yeteneklere sahip öğrencilere aktarılması ve tekrara dayalı olmasıyla sanatsal gelişmeye katkı sağlayan bir müzik sistemidir.

Osmanlı müziğinde meşkin temel mantığı taklit ve tekrar etme üzerinedir. Taklitten kasıt, hocanın çaldığı eseri öğrencinin hafızasında tutarak tekrar etmesidir. Öğrenci, sürekli olarak tekrar ederek bu eseri öğrenmiş olur. Ancak bu öğrenme salt teknik anlamda olmamakla birlikte öğrenci müzik teorisini, çalgı yeteneğini ve kendi tekniğini de geliştirmiş olur (Behar, 2006). Bütün özellikleriyle düşünüldüğünde meşkin bir eğitim sistemi olduğu görülür. Fikrî ve metodolojik yapısı ortaya konmuş olan meşkin genel geçer kabul aldığı da görülen bir durumdur.

Bir müzik sistemi olarak meşk, Osmanlı müziğinin öğretim ve devamlılık aracı olarak vazgeçilmez bir unsurdur. Ancak her ne kadar müzik meşk usulüyle aktarılsa da eserler zaman içinde belli değişimlere uğrayarak bugünkü hâlini almıştır. Eserin ilk olduğu biçimiyle bugüne ulaşması mümkün olmamakla birlikte bunun temel nedeni aktarılan müziğin icracı tarafından yoğrularak değiştirilmesidir. Bu dönemdeki müzik anlayışı, önceliği müziğin kalitesinin besteci tarafından oluşturulduğu gibi kalması veya icracılar tarafından değiştirilmesine değil, o müziğin fiiliyata dökülmesine verir. Bu yüzden bestecinin kendi ürettiği eser üzerinde hâkimiyeti tam anlamıyla olmamaktır (Behar, 2006).

Osmanlı dönemi müzik eğitimi genel olarak meşk sistemi ile aktarılmıştır. Osmanlı müziğinin meşk ile öğretimünün yanında *mehter* olarak bilinen kültürel yapısı da vardı. Kaygısız'a göre (2000, s. 146) Osmanlı'nın yıkılma dönemine kadar mehter, ordunun bir

parçası olarak savaşta askerin moralini artırmak ve düşmanı korkutmak için uygulanan bir müzikti. Ordunun çevresinde bulunarak savaş öncesi vurmalı ve nefesli çalgılarla etkili müzikler uygulanarak askerin ayakta kalması sağlanırdı.

Mehter sadece Osmanlı üzerinde değil, Batılı devletler üzerinde de etki bırakmış bir müziktir. Mehterin savaşlardaki etkisi Batı müziklerine konu olmuş, hatta Batıda örnek alınmaya çalışılmıştır. Beethoven, Brahms, Haydn ve Wagner gibi önemli müzisyenlerin eserlerinde Osmanlı'nın ezgilerini duymak mümkündür. Batı operalarında da müziğin popüler olması bir yana, dekorların da Osmanlı motifleriyle süslediği görülür. Viyana Kuşatması gibi önemli tarihsel olaylar sahnelere konulmuş, böylece Türkler Batıda popüler bir hâl almıştır (Quataert, 2011). Osmanlı sanatının Batıda dikkate değer bir hal alması zamanla toplumun gündelik hayatına da sirayet etmiş ve belli dönemlerde Alaturka olarak bilinen anlayışı getirmiştir.

Özellikle Viyana Kuşatmasından sonra Batılarda Türk hayranlığı oluşmuştur. Bu dönemde Türk elbiseleri, gelenekleri, yiyecekleri üzerine ilgi doğmuştur. Türklerin geleneğini aktarma süreci ise tiyatro, müzik, opera gibi sanatsal etkinliklerle yapılmıştır. Birçok sanatçı bu dönemde Alaturka eser vermiştir (Schmidt-Jones, 2013). Hatta Batıdaki Osmanlı elçiliklerinde bile mehterhaneler bulunmaya başlamıştır. Böylece Türk'ün şaşaaası mehter vasıtasıyla gösterilmiş, Batılıların Osmanlı'ya imrenmesinde mehterhanenin önemli bir payı olmuştur. Bundan sonraki süreçte Batılı uzmanlar Osmanlı'ya gönderilerek mehter incelenmiş ve bazı devletler bu sistemin benzerini oluşturarak ordularında kullanmıştır (Uçan, 2015).

18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde Osmanlı müziğinin geleneksel sistemi devam etmekte, ancak Batıda da daha önce bahsedildiği gibi önemli sanatsal gelişmeler yaşanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Batıya karşı siyasal, askerî ve ekonomik üstünlüğünü yitirmesi gerilemesine neden olmuş ve bu dönemde Batıdan kurum ve usuller örnek alınmaya başlanmıştır. Askerî alanda başlayan bu değişim kısa sürede müzik hayatına da sıçramış ve Batı müziği ile derin etkileşimler olmuştur.

Tarihte bilindiği üzere Osmanlı modernleşmesinin resmî başlangıcı Tanzimat dönemine dayandırılır. Ancak Tanzimat fermanının ilanından önce de birtakım değişiklikler yapılmaya çalışılmıştır. Söz gelimi III. Selim'in Nizam-ı Cedit adı altında kurmuş olduğu Batı modeline uygun askerî kurum örnek gösterilebilir. Aynı zamanda bu kurum içinde Batılı enstrümanlar olan borazan ve trampet çalmayı öğrenen askerler olmuştur (Alaner, 2000). Dolayısıyla müzikte modernleşmenin ilk izleri III. Selim döneminde görülmektedir.

III. Selim'in müziğe yakın bir ilgisi olmuştur. Bu yüzden 19. yüzyılın başlarında Osmanlı müziği gelişme göstermiş ve sarayda sıkça icra edilmiştir. III. Selim'in bir özelliği de müzik makamları üzerinde düzenlemeler yapmış olmasıdır. Dede Efendi gibi önemli müzik adamlarının yetişmesinde rol oynayan III. Selim'in müzik üzerindeki etkisi yadsınamaz bir durumdur (Say, 2010). Müziğin kaydedilmesi adına çalışmalar başlatan III. Selim, aynı zamanda Hamparsum olarak adlandırılan nota sistemini getirmiş ve eserlerin kaydedilmesini sağlamıştır.

Müzik alanındaki modernleşme hareketleri Tanzimat'ın ilanından önce II. Mahmut'un yeniçeri ocağını, dolayısıyla mehterhaneyi kaldırmasıyla devam etmiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılması ile müzikte önemli bir değişim sürecine girilmiştir. Yeniçeriye bağlı olan mehterhanenin yerine daha sonra Batılı bir kurum olarak Mızıkai Hümayun kurulmuştur (Alaner, 2000). Kurumun başına İtalyan opera bestecisi Donizetti'nin gelmesiyle beraber kurumdaki çalışmalar başlamıştır. Kısa zamanda askerî bandoya dönüşen topluluk, 1829'da konser vermeye başlamıştır. Donizetti, bandoyu Batı müziği tekniğine göre geliştirmiş ve öğrencileri de bu şekilde yetiştirmiştir. Batıdan eğitmen ve enstrüman desteği sağlamış, Batılı

nota yazımını getirmiştir. Bu yaptıklarından dolayı Donizetti, Paşa ilan edilmiştir. Tüm bu süreçler sarayın modernleşme üzerindeki isteğini göstermiştir (Say, 2003).

Mızıka-i Hümayun'un kurulmasıyla birlikte geçmişte üstün Osmanlı müziği karşısında yer bulamayan Batı müziği artık sarayda önemli bir yere sahip olmuştur. Mehter gösterilerinin yerine bandoların sarayda, törenlerde ve eğlencelerde kullanıldığı görülmektedir. Hatta ileriki dönemlerde Sultan Abdülaziz'in Batı müziğine olan hayranlığı nedeniyle Hümayun'daki geleneksel müzik çalışmalarının engellendiği görülmüştür. Daha sonraki süreçte Donizetti'nin vefatıyla beraber eski eğitsel etkinlikler tamamen durma noktasına gelmiştir (Say, 2010).

Müzikte Batılı sisteme geçilmesi doğal olarak geleneksel müzik üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuştur. Cami ve Tekke müziği olarak adlandırılan müzik biçimleri kendine has müzik eğitimlerini vermeyi bırakmış ve bu müzikler canlılığını yitirmiştir. Özellikle mehterin kaldırılmasıyla birlikte kısa zamanda sistem ve repertuar unutulmuştur. Fasil müziği ise sarayda ilgi görmemeye başlamış ve piyasa müziği olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Batıdan sıkça müzik modelleri alınmış, ancak sadece Sirta ve Longa geleneksel müzikle uyum içinde olabilmıştır (Uçan, 2015).

Müzikte başlayan modernleşme hareketi, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra yavaşlamıştır. Ülkedeki yabancı müzik öğretmenleri gönderilmiş ve yerine Türk öğretmenler geçmeye başlamıştır. Dönemin müzik öğretiminde gelenekten kalma derslerle beraber Batı dersleri de işlenmiştir (Say, 2003, s. 511). Yerli öğretmenlerin eğitim kurumlarında yer alması ve yönetimde söz sahibi olması geleneksel müziğin kuramsal olarak temellendirilmesini ve bu sayede evrenselleşme yolunda önemli adımlar atılmasını sağlamıştır (Kaygısız, 2000, s. 166).

İkinci Meşrutiyet'in ilanından bir süre sonra tahta geçen Mehmet Reşad'ın müziğe özel bir ilgisi yoktu, ancak Mevlevî olmasının getirdiği nedenle geleneksel müziği dinleyen bir kişiydi. Bu dönemden Cumhuriyet'e kadar gelecek süreçte müzik, ülke bazında insanın zihni ve ruhi olarak gelişmesine katkıda bulunan unsur olarak kabul edilmiştir. Ama yine de eğitim programlarındaki yetersizlikler kaliteli müzik eğitimini engellemiştir. Sadece 1912'de açılan İttihat ve Terakki Mektebi, müzik eğitiminde o dönemki en olumlu gelişmeydi (Kaya, 2012). Bu mektepte, ulusalcı fikirlerin dönem içindeki popülerliğinin aydınların dikkatini çekmesi nedeniyle milli müzik oluşturma çabaları başlamıştır. Mektepler için müziklerin bestelenmesi gibi faaliyetler yapılmıştır (Uçan, 2015, s. 54).

Osmanlı'da değişen müzik hakkında düşüncelerin ve tartışmalarının ortaya çıkması ve basında görülmesi 1880'li yıllara dayanmaktadır. Dönemin edebî eserlerindeki tartışmalara benzer olarak müzikte de Batı-Doğu tartışması yapılmaktaydı. Kendi temellerini kuran, öz melodilerini kullanabilen bir müzik sistemi kurulması üzerinde çokça durulmuştu. Bazı düşünürler Batı müziğine karşı Doğu müziklerini birleştirebilecek *Şark Müziği* terimi oluşturmak istemişti. Dolayısıyla müziğin milli bir ürün olduğu düşüncesi o dönem için tutmuştu (Kushner, 1979).

Sonuç olarak Osmanlı'da müziğin gelişmesi ve gelenekselleşmesi devletin kuruluş döneminden başlayarak mehterhanenin kapatıldığı döneme kadar sürmüştür. Bu dönemden sonra müziğin içine Batılı unsurlar dâhil olmuş ve kültürel etkileşimler sonucunda Batı müziği geleneksel müziği belli ölçülerde bastırmıştır. Müzikte modernleşme hareketinin olumlu/olumsuz birçok etkisi olmuştur. Burada önemli olan nokta, amacın geleneksel müziği ortadan kaldırmaktan ziyade güncel teknikler vasıtasıyla yeniden düzenlenmesi olduğudur. İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in kuruluş dönemine kadar geçen sürede savaşların ve ekonomik bunalımların etkisinde olan ülkenin müzikteki gelişimi de tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle 1917'de kurulan Darülelhan gibi müzik okulları amacını yansıtamamıştır. Savaşların sonuçlanması ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte uygulamaya

dökülen reform hareketleri doğal olarak kültür alanına da sıçramış ve müzik üzerinde etki sahibi olmuştur.

Osmanlı dönemi geleneksel müziği, modernleşme süreciyle beraber değişim yaşayan diğer unsurlar gibi kendi iç yapısıyla alakalı dönüşümler yaşamış ve Batı müziğiyle uzunca bir dönem etkileşimde olmuştur. Uzun bir tarihî kökene sahip olan geleneksel müzik, devletin yıkılış dönemine denk gelen modernleşme kararının sonucunda sistem içinde çeşitli değişiklikler yaşasa da özünü koruyabilmiştir. Bunun altında ülkede topyekûn bir değişimden ziyade devleti eski gücüne yeniden kavuşturma fikri yatmaktadır. Ancak Cumhuriyet dönemine gelindiğinde büyük bir değişim söz konusu olmuş ve her alanda değişimler meydana gelmiştir. Cumhuriyet döneminde müzikteki modernleşme hareketi literatürde musiki inkılâbı olarak belirtilir.

Musiki inkılâbı müziğin teknik, tanımlama, kapsam, üslup ve yöntem gibi unsurlar açısından köklü ve hızlı değişimi olarak tanımlanır. Türkiye'deki müzik hayatına tüm perspektiflerden bakar ve müzikle ilgili eğitim, öğretim, besteleme, icra, araştırma gibi tüm eylemleri kapsar (Uçan, 2015, s. 66). Cumhuriyet'in ilk yıllarında süregelen modernleşme hareketine örnek olarak musiki inkılâbı, geleneksel müzikten uzaklaşarak Batı müziğinin sistemini model alma ve aynı zamanda bunu ulusal kültürde tanımlamayı ifade eder. Dönemin söz sahibi yöneticileri, yeni kurulmuş Cumhuriyet'in müziğinin de genç olması gerektiği inancına sahip olmuş ve Batı müziği sistemini yerleştirmek amacıyla meşruiyet alanı oluşturmuşlardır (Erol, 2005).

Gerçekleştirilmesi istenen müzik sisteminde ilk olarak tasarım ve uygulamanın farklı olduğu görülür. Uluslaşma ve Batılılaşma anlamında ikiliğe sahip olan bu yapı daha çok Batı yönünde ilerlemiştir. 1920'lerden sonra Batı müziğindeki baskın karakter belirginleşmiştir (Uçan, 2015). Bu dönem içinde modernleşme hareketinin hız kazanmasındaki önemli etken, modernleşmenin sağlanması adına devlet tarafından destek olunmasıdır. Birçok yenilik, toplumsal olarak içselleştirilmeden gündelik hayata eklenmiştir.

1917'de müzik eğitmeni yetiştirmek amacıyla kurulan Darülelhan, dönemin ekonomik ve siyasal şartlarına bağlı olarak birçok dönemde etkin olamamıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde 1923 yılında tekrar geliştirilmesi amaçlanan Darülelhan, bir süre ekonomik destek bulamamış ve faaliyet gösterememiştir. Aynı zamanda Osmanlı'nın son döneminde kurulduğu için sisteminde de değişim yapılması ihtiyacı duyulmuştur. Dolayısıyla modernleşmeye uygun olarak Darülelhan'ın değişmesi gerektiği görüşü yaygındır.

Darülelhan'ın yeniden düzenlenmesi ile birlikte Batı müziğinin tüm çalgıları öğretilip, Batı kaynaklı şan ve teori dersleri verilmesi planlanmıştır. Geleneksel müzikte ise çalgı bilgisi dışında sadece tarihsel ve teknik bilgi dersleri verilmesinde uzlaşılmıştır. Bunların yanında eski eserler taranacak ve bilgilerin arşivi oluşturularak bir sistematik müzik tasarlanacaktır. Cumhuriyet döneminin müzik hedefi ilk olarak bu olmuştur (Katoğlu, 1997). 1926'da ise Darülelhan, konservatuara dönüştürülmüş ve tamamen Batı müziği ağırlıklı eğitim vermeye başlamıştır.

Kültür politikalarında kurumsallaşma çabalarının sonucu olarak 1923'te Darülelhan'ın İstanbul'da Batı müziği bölümü ile tekrar açılması örnek gösterilebilir. 1926'da ise konservatuara dönüştürülmesi ve sadece Batı müziği eğitimi verilmesi modernleşme etkisinin bir sonucudur. Darülelhan daha sonra İstanbul Belediyesi'ne bağlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenen eğitim programına tabi olunmuştur. Mızıkâ-i Hümayun ise 1922'de Hilafet Mızıkası olarak değişmiş, hilafetin kalkmasıyla birlikte İstanbul'dan Ankara'ya taşınarak Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti adını almıştır. (Say, 2003).

Cumhuriyet döneminin müzik eğitimi anlamında belirgin eylemlerinden biri, 1924'te kurulan Musiki Muallim Mektebi'dir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde öğretmenler genelde geleneksel müzik hakkında bilgi sahibiydi. Eğitimde yeniliklerin yapılmasıyla birlikte Batı müziği de okulların müfredatına girmiştir (Alaner, 2000, s. 92). Ülkenin dört bir yanına gönderilecek öğretmenleri yetiştirmesi dışında Muallim Mektebi'nin bir özelliği de Mızıkai Hümayun'a eleman yetiştirmektir.

Cumhuriyet felsefesine uygun olacak ilerlemenin yaşanması için diğer alanlarda olduğu gibi müzikte de Batının literatürünü kullanmak ve bunu bilimsel olarak incelemek gerekmiştir. Dolayısıyla ilk olarak müzik öğretmeni yetiştiren okullar hedef kapsamına alınmıştır. Çünkü dönemin hocalarının Batı müziğinden anlamaması problem olarak görülmüştür. Musiki Muallim Mektebi'nin kurulmasının yanında Batıya birçok öğrenci gönderilmiş ve zaman içinde müzik sisteminin oturması beklenmiştir (Katoğlu, 1997).

Türkiye'nin müzik alanındaki çalışmalarının yetersiz görülmesi nedeniyle konservatuar kurma fikri doğmuş ve başına Paul Hindemith gibi ünlü bir besteci getirilmiştir (Alaner, 2000, s. 94). Hindemith, Türk müziği hakkında çeşitli raporlar oluşturarak müzikteki sorunları ele almış ve çözüm önerileri sunmuştur. Vefatına kadar Türkiye'deki müziğin değişiminde söz sahibi olmuştur. Hindemith'in dışında birçok yabancı öğretmen –özellikle Hitler rejiminden kaçan birtakım müzik insanları- müzik okullarına gelerek gelecekte müzik öğretmeni olacak öğrencilere dersler vermiştir. Bu öğrencilerin bir kısmı da yabancı ülkelerde eğitim alma imkânı yakalamıştır.

Okullarda çok sesli müzik eğitiminin uygulanması ve radyo ile plaklar sayesinde Batı müziği toplumun her alanına yayılmaya başlamıştır. Bunun yanında devlet, müzik öğretmenlerinin yetişmesi için de çaba göstermiştir. 1936'da Muallim Mektebi konservatuara dönüştürülmüş, daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsüne bağlanmıştır (Say, 2003). Ülkede modern Batı müziğinin yerleşmesi adına sayılan bu yeniliklere ek olarak opera ve bale ile ilgili kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlar da müziğin Batı esasında işlenmesinin yolunu açmıştır. Tüm bu yenilikler, modernleşmenin müzik üzerinde kurumsallaşmasını amaçlamaktadır. Zira müzikte modernleşmenin yaşanması kısa sürede gerçekleştirilmelidir ki Batıdaki gelişmişliğe yaklaşılmalıdır. Bu yüzden Batının uzun zamanda gerçekleştirdiği müzik tekniğindeki gelişimi Cumhuriyet yönetimi, kısa sürede ülkeye yerleştirmeyi amaçlamıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşundaki teorik çerçevenin eğitim kurumları dışındaki bir uygulama noktası da halkevleri olmuştur. Bu kurumlar eğitsel yapısı dışında Cumhuriyet ideolojisini benimsetmek adına da kullanılmıştır. Böylece yeni sistem içselleştirilerek toplumun milli kültürü kavraması sağlanacaktır. Bu durum müziğe de yansımış ve Batı müziği üzerine dersler verilmiştir. Halk türkülerinin derlenip standartlaşma işlemi halkevlerinde yapılmıştır. Halk ve aydın kesim arasındaki uzaklığı daraltmak adına tasarlanan halkevleri, yapılan politikalar nedeniyle aranın daha da açılmasına neden olmuştur (Ayas, 2014).

Halkevlerinde yapılan derleme çalışmaları, Batı ve Türk müziğini birleştirmeye yönelik olan anlayışa uygun olarak ve Türk Tarih Tezi'nin belirlediği esaslara bağlı olarak yapılmıştır. Batı müziği öğrenimi görmek için Batıya gönderilen öğrencilerin dönmesi ve yabancı uzmanların ülkeye gelmesi ile birlikte derleme çalışmaları hızlanmıştır (Akkaş, 2015). Derleme çalışmaları geleneksel müziğin standartlaştırılmasına yol açsa da ülkenin dört bir yanındaki müzik eserlerinin toparlanması ve kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Bu sayede kaybolmaya yüz tutmuş eserler kaydedilerek arşivlenmiştir.

Musiki İnkılâbı, müzik eğitimindeki modernleşmeyi, müzikte derleme çalışmalarını ve yeni devletin politikalarını topluma anlatmada kültürel bir araç olarak kullanılmasını anlatsa da akla gelen en önemli hususlardan biri de radyolarda geleneksel müziğin yasaklanması sürecidir.

1927'de İstanbul'da, 1928'de Ankara'da kurulan radyo, aslında devletin topluma yaklaşmasında ve yeni değerlerin benimsetilmesinde en önemli araç olarak görülmüştür. Cumhuriyet yönetimi, yapmış olduğu yenilikleri bu araç vasıtasıyla halka kısa sürede yayabilmektedir. Müzik yayını yapılması da halkın radyoyu dinlemesinde önemli bir etkidir. İlk zamanlar Batı müziğinin benimsenmesi adına Türk müziğinden daha uzun süre yayınlanması ideolojik açıdan doğal karşılanmaktaydı. Ancak 1934 yılına gelindiğinde radyo yayınında Türk müziği dinletisinin kaldırılması beklenmeyen bir durumdu. Radyo ile başlayarak gelişen bu süreç geleneksel müziğin eğitim sisteminden kaldırılmasıyla devam etmiştir.

1934 yılında geleneksel müziğin yasaklanmasıyla beraber müziğin arşivlenmesi ve rafa kaldırılması adına Temsil Akademisi kurulmuştur. Temsil Akademisinin bir diğer kurulma amacı da Batı müziği tekniğinde eleman, eleştirilen ve okullarda eğitim verebilecek öğretmenler yetiştirmek, bunun dışında modern Türk müziğinin aşılmasında faydalı olabilmektir.

Müzik ve kültür politikalarının değişmesinde yönetici kadronun önemli bir yeri vardır. Esasında Osmanlı'da başlayan modernleşme hareketinde yönetici kadronun ve aydınların etkin rolüne dayalı olan usul cumhuriyet döneminde de devam etmiş, özellikle Kemalizm adı altında birleşmiştir. Temelde Atatürk'ün fikirleri etrafında birleşen Kemalizm, Batının geleneksel müzik hakkındaki olumsuz yargılarını benimserken, temele oturttuğu halk müziğini bundan uzak tutmuş ve geleneksel müziği öz Türk müziğinden ayırmıştır. Ancak sadece teknik olarak Batıdaki ile benzerlik kurulması nedeniyle Kemalist düşünce tamamen Batıcılığa indirgenemez. İçinde milliyetçilik barındırması nedeniyle, yapılan her yenilikte milli duygular ön plana çıkarılmış ve Türklüğün oryantalist tutumlardan uzak olması gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle geleneksel Osmanlı müziği dışlanırken öz Türk müziği geleneksel müzikten ayrı tutulmuştur (Ayas, 2015).

Kemalizm'e adını veren ve fikrî temelini sağlayan Atatürk'ün reformlar üzerindeki etkisi yadsınmaz bir durumdur. Yapılan reformların müzik üzerindeki etkisi en başta modernleşmeye hız kazandırmış olmasıdır (Alpagut, 2010, s. 81). Atatürk'ün konuşmalarında Türk müziğinin geliştirilmesi ve işlenmesi üzerinde durması, dikkate alınması gereken bir noktadır. Zira Türk müziğinin ancak bu şekilde uluslararası müzik sisteminde yer edinebileceği belirtilir. Bu nedenle Atatürk, önceliği Türk müziğine vermiş ve Türk müziğine ait milli ve ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri toplatmış ve uluslararası müzik dünyasına aktarmak gerektiğini düşünmüştür (Akkaş, 2015).

Atatürk'ün fikrî hayatını etkileyen ve modernleşme sürecinde düşüncelerinden faydalandığı önemli şahsiyetlerden biri de Ziya Gökalp'tır. Gökalp'ın modernleşme hakkındaki fikirleri Türkiye'de uygulanmış olması bakımından önemlidir. Salt modernleşmenin biçimini değil, her alana yayılışı hakkında fikir sunan Gökalp, müzik hakkında da gelişmenin nasıl sağlanacağı hususunda fikir sunmuştur. Gökalp'a göre (2004, s. 28) toplumda halkın içinden doğan Türk müziği ve Farabi'nin Bizans'tan alıp uyguladığı Osmanlı müziği olarak iki tür müzik vardır. Osmanlı müziği dışarıdan özenilerek alınmıştır, oysa Türk müziği kendi içinde öz esinlenişlerden oluşarak bugünlere gelmiştir. Bunlardan biri uygarlık, diğeri kültüre uygun düşmekle beraber uygarlığa denk gelen Osmanlı müziği, teknik açıdan geri kalmış ve Türklükten yoksun bir durumda olmuştur. Dolayısıyla müziğin yeniden geliştirilmesi gerektiğini düşünen Gökalp, yeni ve gelişmiş ulusal müziğin ülkenin içindeki öz Türk müziğinin Batı müzik teknikleriyle kaynaşması sonucu oluşacağını belirtir. Eğer toplum içindeki bu müzikler derlenir ve gelişmiş Batı müziği teknikleriyle yoğrulabilirse özgün bir müzik elde edilmiş olunur.

Batılılaşma ve uluslaşmanın etkisiyle müzikteki arayışların bir nedeni de Cumhuriyet reformlarının topluma adaptasyonunda müziğin araç olarak kullanılabilmesidir. Batılı bir devlet olma yolunda ilerleyen ve kısa sürede bunu yapmaya çalışan yönetim, altyapı oluşturmaya çalışmakta ve bu altyapıya uygun nitelikte toplum inşa etmeye yönelmekteydi. Toplumun eğitim düzeyi ele alındığında, okuma-yazmadaki ciddi sorunlar arasında müzik, topluma ulaşılabilecek en güzel yoldu. Bu nedenle kültürel olarak yenilenme hareketleri siyasal içerikli olmuştur. Müzikte modernleşme, milli olma vurgusuyla gerçekleştirilmeye çalışılmış ve değerli çalışmalar yapılmıştır. Bu hususta Batının farkı, müziği siyasal değil, kültürel temelde inşa etmiş olmasıdır (Şahin ve Duman, 2008).

Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin tamamen devlet eliyle yapılmış olması nedeniyle toplumun kültürel kalkınmasına uygun bir altyapı kurulamamış ve sanatsal gelişmeler de eksik kalmıştır. Batıda gelişmeye devam eden teknoloji ve iletişim araçları, ulusallığın sınırlarını aşındırarak ulusal kültürünü temellendirmeye çalışan Türkiye gibi ülkelerde yabancılaşmaya neden olarak halkın eğlenceye dayalı ve ucuz kültürel unsurlara yönelmesine neden olmuştur. Dolayısıyla kültürel gelişme içe kapalı olarak kalmıştır (Kaygısız, 2000).

Müzikte modernleşme süreci, tarihsel olarak Tanzimat'la başlayıp Cumhuriyet'in tek parti döneminin sonlarına kadar süren bir dönemi kapsar. Ancak müzikteki değişimler bundan sonraki süreçte de devam etmiş, hatta müzikte modernleşme hareketiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ancak tek parti dönemindeki kadar sert ve hızlı değişimler yapılmamış, değişimler toplumun doğal sürecine bırakılmıştır.

Türkiye'de modernleşmenin belli bir kesim tarafından zorunluluk olarak düşünülmesi, ülkedeki birtakım kültürel, siyasi, ekonomik vb. unsurların dışlanmasına neden olmuştur. Dışlama mevzusu bu dönemde çokça görülmüştür. Nitekim müzikte arabesk kültürün toplum geneline hitap etmesi yine bu kültürün dışlanmasıyla sonuçlanmıştır. Arabesk alanında çalışmalar yapan Özbek (2005, s. 182), arabeskin kaba ve aşağı bir müzik tarzı olduğunu söyleyenlerin genellikle modernleşme yanlısı aydın, sanatçı, politikacı gibi tanınmış kesimlerden oluştuğunu belirtir. Genelde bürokratlar ve radyoda çalışan yapımcılar, Batı müziği sisteminin dışında kalan her türlü Türk müziğini arabesk saymış ve aşağılamıştır. O dönemde radikal fikirlere sahip şarkılarıyla birlikte sansüre tabi tutulmuştur.

Çoğu modernleşmeci düşünürü göre arabesk, Türk müziğinin olumsuz görüntüsüdür. Eğer Türkiye'de eski müzik geleneklerinden kurtulmak isteniyorsa bu yönleri ile ilgili bir şeyler yapılması zorunludur. Arabeskçiler ise bu düşüncüyü kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak arabeskin popülerliğini artırmışlardır (Stokes, 1998, s. 146). Arabeskin bu doğrultudaki avantajı, toplumun duygularını temsil edebilecek bir yapıda olmasıdır. Toplumsal sorunlara karşı sitem etmenin bir sembolü olarak arabesk, toplumun iç sesini dışarıya çıkartan bir müzik olmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada, Tanzimat döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadarki süreçte yaşanan modernleşme hareketi müzik bağlamında ele alınmıştır. Müziğin hem toplumun geleneğini, yaşam tarzını, alışkanlıklarını, sorunlarını, kısaca kendisini yansıtmada en önemli unsurlardan biri olması hem de toplumu yönlendirici vasıfları kendinde barındırması bakımından siyaset ile bağ oluşturması kaçınılmazdır. Müzik-siyaset ilişkisi Türkiye tarihi açısından ele alındığında en somut örnek modernleşme hareketidir. Zira toplumsal değişimin gerçekleşmesi ve toplumun yeni yaşam biçimine adapte edilmesinde müzik, siyaset açısından önemli bir potansiyel olarak görülmüştür. Modernleşme süreci hem Osmanlı hem de Cumhuriyet açısından birçok gelişmeyi gözler önüne sermiştir, fakat toplumun kültürel birçok

unsurunda olduğu gibi müzikte de gerçekleştirilen değişimler genel olarak problem teşkil etmektedir. Batılı tarzda müzik eğitiminin teşvik edilmesi, geleneksel müziğin kademeli olarak ortadan kaldırılması, radyo ve konserlerde Batılı müziğin sunulması toplumu derinden etkilemiş, tepeden gerçekleştirilen bu ani müdahaleler nedeniyle kültürel yapıda kırılmalar yaşanmıştır. Tüm değişimlere rağmen toplum, Batı müziğini dinlemek yerine kendi müziğine yakın hissettiği arabesk gibi tarzlara yönelmiştir. Tüm bu süreç değerlendirildiğinde müzik, modernleşmenin sonuçlarını ve problemlerini yorumlamada Türkiye tarihi açısından önemli bir yol sunmaktadır.

Kaynakça

- Akkaş, S. (2015), *Türkiye’de cumhuriyet dönemi kültür ve müzik politikaları (1923-2000)*, İstanbul: Sonçağ Yayınları.
- Akşin, S. (2001), *Ana çizgileriyle Türkiye’nin yakın tarihi: 1789-1980*, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Alaner, A. B. (2000), *Tarihsel süreçte müzik*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Yayınları.
- Al-Azmeh, A. (2003), *İslâmlar ve moderniteler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alpagut, U. (2010), *Müzik sorunlarına bakışta Atatürk’ün izleri*, Ankara: Bilim Kitapevi.
- Ayas, G. (2014), *Müsiki inkılâbı’nın sosyolojisi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Ayas, G. (2015), *Müzik sosyolojisi sorunlar-yaklaşımlar-tartışmalar*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Aydın, M. (2014), *Moderniteye dışarıdan bakmak*, İstanbul: Açılımkitap.
- Behar, C. (2006), *Aşk olmayınca meşk olmaz*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berkes, N. (1985), *Felsefe ve toplumbilim yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Çiğdem, A. (1997), *Bir imkân olarak modernite*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erol, A. (2005), *Popüler müziği anlamak: kültürel kimlik bağlamında popüler müzikte anlam*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Gökalp, Z. (2004), *Türkçülüğün esasları*, Ankara: İnkılâp Yayınları.
- İnalçık, H. (2016), *Devlet-i ‘aliyye IV*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jeanniere, A. (1993), *Modernite nedir?*, M. Küçük (Ed.), *Modernite versus postmodernite*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Katoğlu, M. (1997), *Cumhuriyet Türkiye’sinde eğitim, kültür sanat*, S. Akşin (Ed.), *Türkiye tarihi 4: çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kaya, E. E. (2012), *Yeni Türk müzik inkılabına bir hazırlık evresi olarak 1826-1920 dönemi*, *Turkish Studies*, 1(7), 1451-1460.
- Kaygısız, M. (2000), *Türklerde müzik*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kaygısız, M. (2004), *Müzik tarihi başlangıçtan günümüze müziğin evrimi*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Köker, L. (2000), *Modernleşme, kemalizm ve demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kushner, D. (1979), *Türk milliyetçiliğinin doğuşu*, İstanbul: Kervan Yayınları.
- Lewis, B. (1998), *Modern Türkiye’nin doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2016), *Osmanlı’ya bakmak*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özbek, M. (2005), *Arabesk kültür: bir modernleşme ve popüler kimlik örneği*, S. Bozdoğan, R. Kasaba (Ed), *Türkiye’de modernleşme ve ulusal kimlik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Quataert, D. (2011), *Osmanlı imparatorluğu 1700-1922*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Say, A. (2003), *Müzik tarihi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Say, A. (2010), *Müzik nedir, nasıl bir sanattır?*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Schmidt-Jones, C. (2013), *Yeniçeri müziği ve batı müziği üzerindeki Türk etkisi*, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 1(1), 196-222.
- Shiner, L. (2013), *Sanatın icadı*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

-
- Stokes, M. (1998), *Türkiye 'de arabesk olayı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, M.; Duman, R. (2008) Cumhuriyetin yapılanma sürecinde müzik eğitimi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 259-272.
- Uçan, A. (2015), *Türk müzik kültürü*, Ankara: Evrensel Yayınevi.
- Zürcher, E. J. (1998), *Modernleşen Türkiye 'nin tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
-